

בכורות כח

משה שווערד

1. שו"ת אבני נזר חלק יורה דעה סימן ב

(ב) ונראה להביא ראיה מהא דגרסינן בפ"ק דר"ה [ו' ע"ב] אתמר בכור מאימתי מונין לו שנה. חד אמר משעה שנראה להרצאה. וחד אמר משעה שנולד. ולא פליגי הא בתם והא בבעל מום. ופרוך בע"מ מי מצי אכיל ל' תוך ח'. ומשני דקים ל' שכלו חדשיו. ומפורש יוצא מכאן דבלא קים ל' מונין מיום ח', ומשמע דאינו יכול לקיים מצות לפני ד' כו' תאכלנו בתוך ח', והנה בכורות (דף כ"ז ע"ב) דבי רב תנא שנה בשנה יום אחד בשנה זו ויום אחד בשנה זו לימד על הבכור שנאכלין לשני ימים ולילה אחד. וצריך להבין א"כ אינו מקיים מצות אכילה בתוך שנה. וצ"ל דהעיקר הוא שיהא הזריקה שמתירו באכילה בתוך שנה. וכן בעל מום השחיטה שמתירו באכילה צריך להיות תוך שנתו, דהא כתב רש"י בזבחים (דף ק"ד ע"א) דשחיטתו בגבולין כזריקתו במקדש יע"ש, ועוד ראיה מהא דאמר שם (דף כ"ח ע"א) דנולד לו מום בתוך שנתו רשאי לקיימו כל שנים עשר חדש. לאחר שנתו רשאי לקיימו שלשים יום. משום השב אבידה לבעלים. ופרש"י שאם לא ימצא כהן ושחיט ל' יסריח הבשר, ע"כ נותנין לו חכמים זמן שלשים יום ואי לא מצא כהן בתוך שלשים שוחטו ומולחו עד שימצא כהן. מזה מוכח דהמצוה הוא רק השחיטה דהא מולחו עד שימצא כהן ואינו אוכלו. וא"כ למה שוחטו כיון שאינו אוכלו. כשימצא כהן ישחטנו. אלא ודאי דמקיים מצות לפני ד' תאכלנו בשחיטה לבד כנ"ל:

2. ספר מקדש דוד - קדשים - סימן יד

(ה) ובכור בע"מ נאכל בתוך שנתו כמו תם ובכורות (כ"ו ע"ב) מפקין לה מקרא ואם לא אכלו בתוך שנתו עובר עליו בכל תאחר כדאמרינן בר"ה (ז'). והנה יש לעיין ע"ז דמשמע שיש מצות אכילה על בכור בע"מ וצריך לאוכלו דוקא בתוך שנתו וקשה הא אמרינן דבכור בע"מ מאכילין אותו אפילו לעכו"ם ואיך מקיים מצות אכילה ואין לומר דהמצוה היא רק שיאכל הבשר בתוך שנתו ואכילת עכו"ם חשיבא ג"כ אכילה דהא אף לכלבים מותר להאכילן כמ"ש בתוס' זבחים (ע"א ע"ב) ד"ה טריפה [ודוחק גדול דאף אכילת כלבים חשיבא אכילה כדאשכחן גבי מחשבת פיגול דכתיב אם האכל יאכל ואמרינן זבחים (ל"א). דאם הישב שואכלוהו כלבים הוי פיגול דאכילת כלבים חשיבא אכילה דכתיב ואת איזבל יאכלו הכלבים והתם כתיב אם האכל יאכל אף אכילת כלבים במשמע אבל הכא מפקין מלפני ה' אלקיך תאכלנו שנה בשנה ודאי אין אכילת עכו"ם וכלבים במשמע] וע"כ נראה לומר דמצות אכילה ליכא כלל בבכור בע"מ ורק מצוה שישחטנו בתוך שנתו שיהא ראוי לאכילה וע"ז איכא בל תאחר דבכור בע"מ מחיים בקדושתיה קאי דאסור בגיזה ועבודה וממון גבוה הוא אבל משנשחט פקעה מיניה קדושתיה לגמרי כמ"ש תוס' ב"ק (י"ב ע"ב) ד"ה ואם ודייקו מזה דבכור בע"מ מאכילין אותו אפילו לעכו"ם ולכן נראה דזה דבכור בע"מ איכא בל תאחר הוא רק שישחט בתוך שנתו אבל כיון שנשחט דפקעה קדושתיה מיניה לא שייך בו תו בל תאחר ואף דלכאורה הוא דוחק דהא קרא לפני ה' אלקיך תאכלנו שנה בשנה כתיב ומשמע דעל אכילה קאי שיהא בתוך שנתו אך נראה ראיה לזה ממ"ש רש"י ז"ל ותוס' בכורות (כ"ח ע"א) על הא דאמרינן שם בנולד בו מום לאחר שנתו דמפני השב אבידה לבעלים אמרו רשאי לקיימו ל' יום וכתבו רש"י ז"ל ותוס' דאם ישחטנו מיד יסרח הבשר ומשמע דאם לא היה נסרח הבשר היה יכול לשוחטו בתוך שנתו ולהשהות הבשר אח"כ ע"ש ומוכח דרק אשחיטה קפדינן דתהיה בתוך שנתו:

בענין: השוחט את הבכור ומראה את מומו, ר' יהודה מתיר; רבי מאיר אומר: הואיל ונשחט שלא ע"פ מומחה - אסור...
[דף כח עמוד ב] שמע מינה: קנסא קא קניס רבי מאיר, שמע מינה.

3. תוספות מסכת בכורות דף כח עמוד א

רבי מאיר סבר גזרינן מומין שבגוף כו' - ואומר רבי דאע"ג דאמרינן בריש אף על פי (כתובות דף נז.) דהלכה כרבי מאיר בגזירותיו הקדש קרי ליה בסמוך קנסא דקא קניס ר' מאיר ובשאלות דרב אחאי פירש דהלכה כמותו דוקא בגזירותיו ולא בקנסא ופסקו דאין הלכה כמותו בההיא דמעוברת חברו ומינתק חברו דקאמר רבי מאיר ויציא ולא יחזיר עולמית וסוגיא דשמעתין בריש החולץ (יבמות דף לו.) דלא כר' מאיר וכן סוגיא דשמעתין כרבי יהודה דלרבי מאיר קנסינן בכולהו מפני המשתנין ובסמוך דקאמר לימא תנן סתמא כרבי מאיר הא משני דילמא בדוקין שבעין ודברי הכל וכן הוא אמת ומתוך כך פוסק רבי דלא כרבי מאיר דקניס בשטר שיש בו רבית דאין גובה לא את הקרן ולא את הרבית (ב"מ דף עב.).

4. יד בנימין

בתור"ה ר"מ סבר גזרי' כו' ואומר רבי דאע"ג דאמרי' בריש אע"פ דהלכה כר"מ בגזירותיו, הקדש קרי ליה בסמוך קנסא וכו' עכ"ל. ני"ב ר"ל והלשון "גזרי" דקאמר צ"ל דהוא לאו דוקא.

אבל ברש"י הביא גסם צעל הלכות דפסק כר"מ ומשום דחשיב ליה גזירה וסיים ע"ז ברש"י דכן נראה מלשון הנרייטא דקתני "מפני המשתנין" אלמא דמשום גזירה הוא.

וראיתי במאור הגר"א ז"ל שתמה על הרש"י דראייתו אינו מוכן דמי עדיף ממה שאמר גמ' צהדיא "גזירה" ואפ"ה פי' רש"י והתוס' דקנסא הוא עכ"ל, ולולי תמיהתו הי'

והרמב"ן ז"ל צהלכותיו הביא גסם מר צר שמואל הכהן קן חפני גאון ז"ל דקנסא הוא ואין הלכה כר"מ, ברם הרמב"ן עצמו השיג עליו והוכיח מלשון המשנה דקתני ונשחט שלא עפ"י מומחה ולא קתני ושחטו משמע דמיירי אפי' נשחט ע"י אחר צשוגג נמי אסור וא"כ ע"כ דלאו משום קנסא הוא.

5. ספר איזהו מקומן

ולסברת הראשונים דהוי גזירה - תמה השטמ"ק השלם בשם תר"ח אמאי קתני בגמ' "ש"מ קנסא הוא דקניס ר' מאיר", [הרמב"ן והרא"ש הנ"ל כתבו דהלשון לאו דוקא].
והירץ השטמ"ק ח"ל "דלא שייך למגור שאר מומין שבגוף אלא דוקין שבעין אם לא משום קנסא", כלומר דהוא צירוף של גזירה וקנס, ומ"מ סברי הנך ראשונים דהוא בכלל הלכה כר' מאיר בגזירותיו. וראה מש"כ מהרי"ט אלגזי הנ"ל לבאר אמאי באמת לא היו גזרין אם לאו משום קנסא. וראה עוד בזה שי למורא.

6. שולחן ערוך יורה דעה הלכות בכור בהמה טהורה סימן שי

סעיף א: השוחט את הבכור שלא על פי חכם, אפי' הראהו לחכם אח"כ <א> ומצא בו מום, (א) אסור.

7. ביאור הגר"א יורה דעה סימן שי

[א] השוחט כו'. כר"מ דהלכה כר"מ בגזירותיו כמ"ש ברפ"ה דכתובות (נ"ז א' וש"מ) ואע"ג דדוקא בגזירותיו ולא בקנסותיו כמ"ש ברפ"ד דיבמות ממש"ש (ל"ז א') מעוברת כו' וכמ"ש תוס' שם וש"מ ואמר כאן ש"מ קנסא קניס ר"מ לאו דוקא קנסא אלא גזירה וכמש"ש דר"מ סבר גזרינן כו' וראה ממש"ש במתני' הואיל ונשחט ואם איתא ושחטו הל"ל ודלא כרש"י בפ"ג די"ט כ"ז א' ד"ה אטו כו' וד"ה מתני' כו' רמב"ן וכן הוכיח הרא"ש ממש"ש מפני המשתנין אלמא משום גזירה וראייתו אינו מובן דמי עדיף ממש"ש בהדיא בגמ' גזירה כו' ואפ"ה פי' תוס' ורש"י דקנסא הוא. ...

8. ט"ז יורה דעה סימן שי

(א) ומצא בו מום אסור. - בטור הביא קצת דעות דפסקו כרבי יהודה דדוקא בדוקין שבעין אסור מפני שהם משתנין דמפני צער מיתה משתנה העין ואע"ג דהשתא מתחזי קבוע אי הוה חזי ליה מחיים הוה מתחזי מום עובר והרמב"ם והרא"ש פסקי כר"מ דבכל מומין אסור גזירה אטו מום המשתנה:

9. רש"י מסכת בכורות דף כח עמוד ב

משום גזירת מגדלי בהמה דקה נגעו בה - משום טורח מגדלי בהמה דקה שיש בה טורח גדול לגדלה וזה שהתיר הבכור הצילו לכהן מטורח גדול דשמא אם הראהו לאחר לא היה מתירו לו והיה לו עוד טיפול מרובה עד שיפול בו מום להכי נגעו בו דלא משלם אלא רביע ל"א מפני גזירת מגדלי בהמה דקה שעוברין על דברי חכמים כדתנן ב"ק (דף עט:): אין מגדלין בהמה דקה בא"י קנסוהו חכמים דלא לישקל אלא ריבעא, ולא מפי המורה.

10. יד בנימין

שם בגמ' משום גזירת מגדלי בהמה דקה נגעו בה. לפי' שני שברש"י משום גזירת מגדלי בהמה דקה ר"ל שעוברין על דברי חכמים שאמרו אין מגדלין בהמה דקה בא"י קנסוהו חכמים כו', ונראה הכונה משום שגידל את האם הנכור באיסור דאילו הנכור עצמו הרי מחוייב לגדלו, אבל לכאן ז"ע דהא לכהן הוא דקנסי' ל"י שלא ישלמו לו אלא רביע ואילו האיסור עושה בעל הנכור שמגדל הנהמה באיסור, ברם כבר פי' ברגמ"ה ז"ל דעסקי' דהאי בכור של צהמת כהן והוא גידל את הנהמה דקה.

11. הערות מהרב אלישיב

דיין שטעה ומשלם הוי מזיק או בעל חוב

הלכה חמורך טרפון. ולכאורה קשה דבגמ' בנדרים ס"ב: ובכמה מדרשים מבואר דר"ט עשיר היה ולמה הוצרך למכור חמורו להחזיר מה שהזיק, ופירשו המפרשים [הובא במרגליות הים בסנהדרין ל"ג: אות י"ג ועוד] דקאתי לאשמעין דדינו כמזיק ממש ולא כבע"ח דבע"ח קי"ל דמסדרין לבע"ח ואם אין לו לשלם אם הוא חמר מניחין לו חמורו וקאתי למימר דאם לא היה לו מהיכן לשלם היה מוכר חמורו דלאו בע"ח הוא אלא מזיק ומזיק דינו הוא שאין מסדרין.

12. ספר בניהו בן יהוידע על סנהדרין דף ג/א

הלכה חמורך טרפון. עיין רש"י ז"ל. וקשא והלא רבי טרפון עשיר גדול היה ויש לו מעות הרבה לשלם ואינו נצרך למכור חמורו, ועוד למה נקיט חמור לנקוט בהמה אחרת או חפץ אחר. ונ"ל בס"ד דכונתו למכור חמורו ממש ולשלם, כדי שיהיה דבר זה בזכרונו ולא ישכחנו, ובזה עושה סייג לעצמו שלא יורה שום דבר מדעתו, ולכן חשב בדעתו למכור חמורו החשוב שהוא מיוחד לו לרכוב עליו תמיד כשיצטרך לרכוב. ועוד נ"ל בס"ד נקיט כן לשון מליצה, כי באמת היא לא שמע מרבתינו כלום בדבר זה דנטלה האם, ולא למד בנטלה האם דטרפה, וכעת ששאלו אותו נסתפק בדבר אם תחיה, והטריף משום דספיקא דאורייתא לחומרא, ולכך אזיל לחומרא, ועתה שנודע לו דמן הדין כשרה, אמר בלשון מליצה, הלכה חמורך טרפון, כלומר החומרא שחששת בעבורה, הלכה והפסידה את החמור שלך, או רצה לומר הלכה לאיבוד החומרה שלך, שאין לה מקום לחול. או יובן בס"ד על פי מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים, שנקרא טרפון מלשון טרף נתן ליראיו [תהלים קי"א ה'] ע"ש, וכן כאן אמר טרפון לשון טרפות, ר"ל הטרפות שהטרפת הוליקה מידך החמור שלך, שבזה אתה חייב לשלם דמי הבהמה שהטרפת אותה:

13. הערות מהרב אלישיב

שם. רש"י פירש דהוה טועה בדבר משנה דהא בפירוש תנן בחולין דניטלה האם כשרה, נראה דאין כוונת רש"י כפשוטו דתנן לה והוה ר"ט טועה בדבר משנה דהא בזמן ר"ט לא היו עדיין המשניות מסודרות לומר דהוה נגד מה דתנן אלא כוונתו דהיה ברור כ"כ שכך היא ההלכה דהוה טועה בדבר משנה דהא אפילו טעה בדרכינא ורב אשי הוה טועה בדבר משנה.

14. שפת אמת מסכת בכורות דף כח עמוד ב

שם בגמ' ותיפוק ל' דטעה בדבר משנה היא פרש"י משנה הוא בחולין ואינו נראה שהי' כבר משנה מסודרת קודם ר"ט דא"כ וודאי ת"ו שיטעה ר"ט בדבר משנה רק כיון שנתברר אח"כ ע"י עדות תודוס הרופא שכשרה הוי דינו כטעות בדבר משנה כנ"ל:

15. ספר קהלות יעקב-OVER

עב קהלות בכורות סימן כו יעקב

וכל שלא נפדה אכתי צרעות גזוכ הוא, אלא שאיטו כי דיתו כחולין גמורין לכל דבר לא היי שייך לומר שהוא ממון הקדש אבל כיון דאכתי איתוי באיסורי גחה ועבודה שקדושתו לא פקע לגמרי ממנו שפיר שייך לומר שהוא ממון הקדש משום דלא פריק ליה.

וכן כחז רשיי זיל עס בדמי דכור שור שבומס לא הוי שור רעבו אלא שרשיל זיל מחקו מרשיי זיל משום שבדף ג"א אי לא כחז הכי אבל הראשונים זיל כחזו כן גם בשם רשיי זיל וכ"כ החוס' עס וכ"כ הראש' זיל צפיק דציק סי עיי וצפיק סי י"ג וכ"כ עוד כ"ס זיל צטמיק הביאם הריטי"א זיל, ולכל הני רבנותא דכור לאו ממון בעלים הוא אי"כ אפי' אי הויקו צידים לבאוי פטור, וכשי"כ בשאינו אלא גורם שנשחט על פיו והאמאי יטלם מביחו והי"ן הריטי"א זיל עיי מש"כ החוס' ציק דיי"ג כי דכא דאמרינן בדמי דכור לא הוי ממון בעלים אינו אלא לרבנן דריוב"ג אבל לרוב"ג דאפי' קקיל המימס' הם ממון בעלים גם בכור הוא ממון בעלו עיי ולפי' אהי שפיר דמשנחיתו אלא כרוב"ג ולדידי דאפי' המיקו אפי' בעודו הם חייב ועיי' הריטי"א זיל שפילפ' לפי' דכא דאינו משלם אלא מחאה.

ולענין נראה דגם לרבנן דרוב"ג דקקיל לאו ממון בעלים ולגיטת רב יהודאי זיל ודעמי דגם לאחר שבומס לא הוי שור רעבו ואי הויק או הויק משור אחר פטור המחיק, מיי"כ ג"א אינו אלא צנזקי שור אבל אדם המחיק שפיר חייב לשלם עיי' מדינא דגרמי, והוא עיי' מהי דמוכה אשפתא דגמרא דציק דלי"ג דמחיק שפודו של חסידו אלים יותר משורף שפודו חייב מדינא דגרמי דקוי"ל דהשורף שפודו חייב מדינא דגרמי כשי"כ המחיק שפודו של חסידו וכ"כ הראש' זיל צפיק דציק סי י"ד דמחיק שפודו עיי' חייב מדינא דגרמי, [ולחמשי"ס זיל

ובעיקר דברי הח"ל שהכין אינו שובר צבי"ת רק הבעלים יש להסביר כיטנ עיי' המבואר לשיל עס צרי"ה דיורש אינו שובר צבי"ת אע"פ שהוא קרננו מיי"מ הוא לא נדר ולא הקדיש וכתוב כי חזור נדר כי וא"כ היי הכהן גם אח"ל שזכה מיי"מ לא מכחו הוקדש ושפיר ליכא צ"ת אחר נתינה לכין דככהן אינו שובר משום דמי ליורש שלא מכחו הוקדש והבעלים אינם שוברים משום שעיי נתינה לכין נפטרו מהבאחו לבית הבחירה, אבל קודם נתינה לכין שפיר איכא בעלים מלות הבאחו כקרבן של ושייך צי צ"ת וכמשני"ת.

סימן כו

בענין מזיק בכור

בכורות כ"ה ב' מי שאינו מומחה ורואה את הכור וגשחט על פיו היי יקבר ושלם מביחו [וכרי"ע חגזי זיל הקשה לפי שיטת רב יהודאי גאון זיל צציק דמי"ג גבי שור ושור פסוכמיק שנגחו דמבואר דשור פסוכמיק לא מקרי שור רעבו וגרי"ם רב יהודאי גאון זיל מהי ניהו בכור שור דלא פריק ליה סי אע"פ דכל פסוכמיק אחר פדיון מהשני שור רעבו דכא אם הוציק חייבין לשלם [דדוקא צהיק צור פטורי רחמנא דלעקטן צסוגיא] מיי"מ צבור שור שבומס אע"פ שנאכל צמוטו צלא פדיון מיי"מ לאו שור רעבו הוא כיון דלא פריק ליה לא פקע לגמרי קדושתהי [וכרי"ע זיל צציק פיי"ק סי עיי' כחז דכא דכור לאו ממון בעלים הוא משום שאסור גחה ועבודה עיי' ותמוה מאוד לכאורה דכא איסורין אלו איכא נמי צפסוכמיק שפודו ואפי"ה אקרי ממון בעלים ונראה כוונת הראש' זיל כך דשיקר הטעם דלא הוי ממון בעלים הוא כגוף רב יהודאי זיל משום דלא פריק ליה,

שיטה אחרת צזה ורואה [וגראה דאוחו זכות שיש לכהן צכור לאכלו אחר שחיטה גם אי לאו ממנו ממש הוא, מיי"מ לא גרע משעבודו דכא גם הקרקע המשועבדה נבעל הוי אכתי לאו ממנו הוא אלא שיש לו זכות לגבות ולזכות צה, היי אוחו צכור אפי' אח"ל דלאו ממנו ממש הוא עיי' זכחה לו תורה זכות זה שיזכה צו אחר שחיטה צחורה של כמש"כ הריטי"א ציק דלאחר שחיטה צכור שבומס לכוי"ע ממונא דידי הוא, ולא גרע זכות זה משעבודו ושפיר חייב אדם המחיק מדמי"ג.

וכ"ן צאדם המחיק אבל צשור שהוציק שפיר כחזו רשיי זיל וחוס' עס צדף ני"ג דפטור המחיק] והוא עיי' מש"כ הכמוקיי פיי"ה דציק גבי נפל לצור וכבא"ש מימיו דגרמי דבהמתו פטור וכ"כ הרמ"א זיל צסי שפיי ומשוי"ה פטור נמי צהיק צכור שבומס כיון דלאו ממנו ממש הוא, אבל מיי"מ אדם המחיק חייב מדינא דגרמי וכמשני"ת, ומשנחיתו דמי שאינו מומחה כי דקחני ישלם מביחו ה"א פיי"כ סובר דדייניק דדי"ג שברי חני דחייב אע"פ שלא עשה מעשה אלא שנשחט על פיו וכמש"כ החוס' צכורות צ"ת צי ד"ה לימא עיי' ונתן צעבי"י.

ועוד נראה דגם למד"א המחיק שפודו שיי' פטור מיי"מ אדם המחיק קק"ל שיש לבעלים צכא דין אכילה או אפי' קיק כל שחייב צאחריותן חייב המחיק לשלם כד"ן מחיק ממש ולא משום מחיק שפודו צלבד.